

Malt- og køllehuse i Janderup Sogn

Af Viggo Mikkelsen

For at kunne brygge øl må man skaffe sig malt. Maltbyggen sættes i støb i et stort kar i et eller flere døgn, dvs. det står overhældt med vand. Dernæst bæres støbet, det gennemblødte korn, op på et varmt loft, hvor det bredest ud i et ca. fem cm tykt lag, og man dækker det til med f.eks. lagener og tørv, indtil det begynder at spire. Når det er groet sammen i en fast kage, brækkes støbet, det bearbejdes mellem hænderne, til de enkelte kerner er løsnede. Derefter skal malten tørres. Det kan ske på varme over bilæggen eller en skuffe under den eller i den store bageovn. Malten gemmes derpå i tønder eller sække. Før selve brygningen bliver malten groft malet.

Mange havde tidligere en særlig ovn til at tørre malten på, en kølle. Ovnens kaldtes en gris eller køllebjørn. Grisen var en slags vandret skorsten, hvorigennem ilden slog op fra arnestedet. Dens øverste væg var gennembrudt med ca. 10 små huller. Over den var der et fletværk af vidjer og pil senere en jernramme, hvorpå malten kunne bredest ud og tørres.

Oprindeligt var køllen opført ikke som en separat bygning, men var placeret inde i huset. I en hekseproces fra 1613 vidnes der om en kølle i en gård i Bandsbjerg, Oksbølvej 87. En gammel kone sad oppe på køllen og rørte i noget malt, da ondtgøreren (heksen) kom på besøg.

Som et eksempel på, hvor farligt det var med køllen inde i selve gårdens bygninger, kan nævnes en gårdbrand i Janderup den 15. december 1786, hvor man var ved at forberede sig til at lave

juleøllet. Kølle og bryggers fandtes i det nordre hus, som brændte sammen med østerhuset, mens salshuset (stuehuset) blev reddet. Denne og flere andre gårdbrande bevirkede, at man begyndte at bygge køllehuse et stykke fra gårdene.

Det var ofte manden, som passede køllen. Malttørringen tog ca. to døgn. Det mest almindelige brugte brændsel på egnen - lyngtørv og klyne - var ikke velegnet, da det gav afsmag. Man skulle fyre med rigtig brænde eller moseeg, hvad der ikke var meget af her på Vesteregnet. Bedst var elletræ, da det gav øllet en sødlig smag. Malten skulle røres jævnlig under tørringen, så den kunne blive ensartet. Hertil brugte man en rage i stil med ovnrage hjemme ved bageovnen. Desuden skulle man passe på, at der ikke opstod ildebrand.

Køllehusenes beliggenhed

Jeg tror ikke at køllehusene her i Janderup hørte under Grandelaugene, da de ikke er nævnt i grandelaugsprotokollerne, men mange var nok ejet af gårdene selv og nogle som et fællesskab.

Ved gården Søvigårdvej 66 i Kærup, Janderup, var der et kølle- og ovnhaus muret i teglsten og belagt med græstørv iflg. Villiam Pedersen, Nybrovej 139, Kærup, Janderup. I Kærup var der to køllehuse fra sidste halvdel af 1800-tallet skriver gdr. Niels Peder Christensen Baun, Nybrovej 119, Kærup, Janderup i nogle optegnelser efter hukommelsen. Desværre har han ikke fortalt, hvor de lå placeret.

Ovn- og køllehuset i Nr. Hebovej opført 1903 og nedrevet 1938-39 set fra øst mod vest i 1912. Personer fra venstre mod højre: Agnethe Jørgensen født 1898 og Petra Jørgensen født 1884 på den gamle gård Nr. Hebovej 12, Nr. Hebo, Janderup.

Over for den nu nedlagte gård på Vesterled 103, Janderup lå der på hjørnet af Vesterled og Bakkegårdsvej et køllehus. Min mor Pernille Mikkelsen (født Jakobsen i 1884 i Janderup) fortalte, at Hans Nielsen Frandsens to sønner Niels og Frands opholdt sig i køllehuset og kom farende ud og puttede burrer i hendes hår, da hun kom gående forbi fra skole på vej hjem til Janderup Holm.

Min mor har også fortalt, at der lå et lille køllehus nord for gården Vr. Janderupvej 25, Janderup i den lille fenne til venstre for Vr. Janderupvej og til højre for vejen, der går hen til gården.

I 1756 opførte pastor Jens Christian Hammer,

Præstegårdsvej 15, Janderup et ovn- og køllehus på fire fag beliggende på hjørnet, hvor Præstegårdsvej svinger om mod kirken.

I Bandsbjerg lå over for gården Oksbølvej 87, Janderup et køllehus på hjørnet af Oksbølvej og Strudvadvej.

Ved Hyllerslev lå et køllehus vest for gården Hyllerslev Stationsvej 8, Hyllerslev, Janderup. Køllehuset var på to fag og 5-3/4 alen dyb og grundmur i tegl og tækket med rør.

Det blev takseret til brandforsikring den 20. august 1812 og bogført i brandforsikringstaksationsprotokol for Vester Horne Herred bind 37-38 side 374, der findes på landsarkivet i Viborg.

Ligeledes skulle der have ligget et ovn- og køllehus i Hyllerslev i nærheden af gårdene Adelengvej 14 og 21.

Der hvor St. Hebovej udmunder i Hebovej lå til venstre et køllehus. Jeg husker ruinerne – stenene – der lå i græsset. Der findes en skrivelse fra 1837 om køllehuset på Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Over for gården Hallumvadvej 85, Hallumvad, Janderup lå den gamle gård, og i dens nordre længe var der en ovn og kølle.

Nede i Nr. Hebo over for gården Nr. Hebovej 12, Janderup lå et ovn- og køllehus bygget i 1903 af bygmestrene Kresten og Hans Olufsen. Byggematerialet var af teglsten og taget belagt med spånplader. Husets størrelse var ca. 380 cm

lang og 275 cm bred og 380 cm højt. Dette er oplyst efter hukommelsen af fhv. gdr. Jens Thyssen Jensen, der blev født i 1929 på gården. Huset lå lidt syd for den gamle gård, der var blevet flyttet over vejen i 1918. Ovn- og køllehuset blev til sidst brugt som hønsehus og nedrevet i 1938-39.

Kilder

Ivar Aalling og H.K.Kristensen: Småstykker i Historisk Samfund for Ribe Amt 1970.

Knud Jensen, Padborg. Janderup-Billum sognebøger og forfatterens egen hukommelse.

Fhv. gårdejer *Viggo Mikkelsen, Engtoften 8, 6851 Janderup. Født 1925.*